

שמעתא עמיקתא

גליון תל"ז | פרשת בלק - בחו"ל חוקת בלק | תש"פ | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב'

פניני הלכה

האם אפשר לבצוע בפעודת שבת על ג' חלות

אמרין **בשבת** (ק"י): אמר ר' אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב לחם משנה. אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא אמר לקטו כתיב (דמשמע אחיזה אבל בציעה לא כתיב משנה). רבי זירא בצע אכולה שירותיה, אמר ליה בינא לרב אשי והאי מחזי כרעבתנותא, א"ל כיון דכל יומא לא עביד והאינדא הוא דקעביד לא מחזי כרעבתנותא. **ופרש"י** בצע לכוליה שירותיה - פרוסה גדולה ודי לו בה לאותה סעודה, ולכבוד שבת, ונראה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה. ע"כ. אולם **הרשב"א** פ"י דר"י בצע על כל הככרות דמניח קמיה. ולדינא כתבו **הטור** (סי' רע"ח) ו**השו"ע** (שם סי' כ"ב) רש"י. אולם **השל"ה** (שבת נר מצוה ד"ה ולאכול) כתב ד**רש"ל** נהג לבצוע על שניהם. וכן דעת **הגר"א** (סי' רע"ד סי' א'), וכפ"י הרשב"א ע"ש.

ולפיכך אם יש לפנינו כמה ככרות אם יכול לבצוע על יותר מבי' ככרות, או כיון דבעינן תרתי כנגד לחם משנה בעינן דוקא ב' ולא יותר.

[ואין שאלתנו באותם הנהגים כדברי זוהר והארי"י לבצוע על י"ב או על ד' חלות, אלא באדם הנוהג כפי הפשט].

א - איתא **בפסחים** (ק"ג): דכי אתא רבא לאבדולי במוצאי שבת פתח ואמר המבדיל בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה, א"ל רבינא למה לך כולי האי והאמר רב יהודה אמר רב המבדיל בין קודש לחול זו היא הבדלתו של ר"י הנשיא, א"ל אנא כהא ס"ל דאמר ר"י אמר רבי אושעיא פוחת לא יפחות מגי' והמוסיף לא יוסיף על ז', א"ל והאמר לא תלתא אמר ולא שבע אמר, א"ל איברא בין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה היא (פרש"י - ולא ממנינא הוא).

ומדקשה לו דמר לא שלק אמר ולא שבע, אלא ארבע, משמע דהיכא דתקנו חז"ל מעין אין להוסיף עליו. וכן מבואר בדברי **התוס'** (ד"ה ור' לא תלת) דכתבו - ומסתמא או ג' או ז' תיקנו כנגד שום דבר שלא לפחות או להוסיף, כדאמר בהתכלת (מנחות ל"ט). לא לפחות מז' כנגד ז' רקיעים והמוסיף לא יוסיף על י"ג כנגד ז' רקיעים וששה אורים.

ב - אלא דמאי דן שנינו **במגילה** (א) דבשבת קורין בתורה שבעה אין פוחתין מנה אבל מוסיפין עליהן. ואמרין **בגמ'** (ב"ב) דהני שבעה כנגד שבעה תיבות שבפסוק השלישי דברכת כהנים, או כנגד שבעה רואי פני המלך ע"ש. וחזין דאע"פ דנתקן כנגד איזה דבר אפ"ה שרי להוסיף עליו.

ומצינו **ברא"ש** (פ"ד סי' ט"ז) דמהא יליף רבאב"ה דשרי להוסיף על פסוקי מלכויות, אע"פ דמניינן נתקן כנגד איזה דבר כמבואר בגמ' (ב"ב). וכן הוא **ברמב"ם** (סי' ט"ז) דכן שמע רבאב"ה מרבני אפרים. והובא לדינא **בטור** ו**בשו"ע** (סי' תקצ"א סי' ד').

ג - ואתא **במהרי"ל** (ה"ל שבת סי' א') דנשאל על אשה ששכחה ולא הדליקה נר בשבת, והורה לה שתהא זהירה כל ימיה להוסיף על כל נר של מצוה יותר ממה שהיתה רגילה בשיעורם עד עתה.

וכתב **הד"מ** (סי' רס"ג סי' א') דאינו אלא חומרא רחוקה, ואדרבה נראה דכל המוסיף על הנרות גורע ומפסיד הכוונה של זכור ושומר, אבל הנשים נהוגות כמהרי"ל שכל ששכחה פ"א מדלקת כל ימיה ג' נרות, ונר' ששמכו על המרדכי במסכת ר"ה פרק י"ט, דיכולין להוסיף על דבר המכובד, וכי"כ מ"ם האשר"י ע"ש.

ואע"פ דהשיג על המהרי"ל, מ"ם לדינא **בהגהותיו** (סי' רס"ג) כת' דכדרי' ויכולין להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות, וכן נהגו. האשה ששכחה פ"א להדליק מדלקת כל ימיה ג' הנרות. כי יכולין להוסיף על דבר המכובד נגד דבר אחר, ובלבד שלא יפחות.

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר להשתמש באלכוהול ג'ל בשבת

א. מלאכת ממונה וממרח. ב. ממרח על בני"א ושאר בעלי חיים. ג. איסור ממרח במשחה. ד. משחה נוזלית וכדו'. ה. דבר מוצק שהופך לנוזלי. ו. נבלע בגופו. ז. דבר שאינו נמרח אטו דבר הנמרח. ח. איסור מוליד. ט. מיד נעלם - אינו ניכר לעין.

א. מלאכת ממונה וממרח

תנן **בשבת** (ע"ג) אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כו', הצד צבי השוחטו והמפשיטו המולחו והמעבד את עורו והמחוקו כו'. **ופרש"י** ממונה - מגרר שערו. ויעויין (ע"ה) שכן השף בין העמודים בשבת חייב משום ממונה. **ופרש"י** ששף קרקעית שבין עמודי חלונות. ו**תוס'** בשם ר"ח כת' דשף העור על העמוד כדי להחליקו. וכן פסק **הרמב"ם** (שבת פ"יא ה"ו). ועוד איתא **בשבת** (ע"ה) הממרח רטיה חייב משום ממונה. **ופרש"י** (עירובין ק"ב: ד"ה שהוא) משום שמחליק גומות שברטיה. ועיני' **ברמב"ם** (שם) שכת' דהממרח רטיה כל שעה או זפת וכיוצא בהן לדברים המתמרחין עד שיחליק פניהם, חייב משום ממונה. וכן הביא **השו"ע** (סי' שכ"ט ע"ה כ"ה - כו). ועי' **במ"א** (סי' תקד"ט ס"ק ו') שאם מדביק נר שעה אינו בכלל ממרח כי כל שאינו משפשו לא הוי מירוח. וכן פסק **המ"ב** (סי' י"ח). מבואר מכל הנ"ל שהמחליק משטח או חומר מסויים עובר על מלאכת ממונה.

ב. ממרח על בני"א ושאר בעלי חיים

ועינין **ברמב"ם** (שם ה"ה) שכת' דאיזה הוא מוחק זה המעביר שיער או הצמר מעל העור אחר מיתה עד שיחליק פני העור, ע"כ. ומשמע דממרח ממרח בענייני' אלא לאחר מיתה. וכן דקדק **החמדת ישראל הובא במה"מ** (ח"א סי' ס"ג אות ט). וכן פסק **הגר"מ** **זצ"ל** (תורת המלאכות, ממרח אות ה' ד"ה אולם יוסף אות ט). דלא **כהח"ס** (על שם ש"מ) דס"ל שיש משום ממונה באדם חי. וכן דלא **כהדעת תורה למהרש"ם** (סי' שכ"ט ע"ה כ"ה) שהוכיח שאף על גוף בעי"ח יש משום ממרח דאיתא **בשבת** (ע"ד) דממרט מעוף הוי ממונה, עי"ש. אולם יש לדחות בפשיטות דאירי' בעוף מת. ומי"מ י"ל שהח"ס והדעת' מייירי דוקא כשעי"ז מחליק עור הבעי"ח, משא"כ כשיש סיכה שרק מורכב המוקם. ועכ"פ לכונ"ע אסור למרוח דבר שיש בו משום ממרח אף על גוף אדם.

ג. איסור ממרח במשחה

והנה לכאורה **מרש"י** שפירש בהא דרטיה שיש משום ממרח מחמת שמחליק גומות הרטיה, משמע בפריחתה הרטיה על המכה ליכא משום ממרח. ולפי"ז י"ל שאין איסור במריחת משחה על הגוף. אולם **המאירי** (שבת שם) פירש בהא דרטיה שמחליק ותחבושת על המכה. וכן הוא **בתוס' ר"ד** (שם). ומשמע שיש איסור בעצם המריחה על המכה. ועי' **ב"ט** (סי' ק"ח) ו**במ"ב** (סי' ק"א) שהביא להלכה את פירוש רש"י. אולם **החזו"א** (או"ח סי' נ"ב ס"ק ט"ז) כתב בפשיטות כשמושחין על פצע לא ימרחו רק ישליכו את המריחה, ע"כ. ומבואר דס"ל שיש איסור ממרח במשחה על הגוף (אבל בהנחתה בלבד אין איסור, וכן יוצא מדברי **המ"א** המובא לעיל אות א'). וכן נקט **השבט הלוי** (ח"ה סי' לא ס"ק ג'). ואע"פ שבכ"ה"ג ב"כ אין כוונת האדם להחליק את המשחה אלא לפזרה בגופו, ביאר **הגר"מ** **זצ"ל** (חוט שני ח"א פ"ד אות א' והנה יד) שיתכן שאין רצונו שתביעל על המשחה בתוך הגוף מיד, וליפוך רצונו להחליקה ע"ג הבשר כדי שתיבלע מעצמה לאט לאט בתוך הגוף, ע"כ. אולם לכאורה זה ניחא במשחות שמטרתן להחליק הבשר, אולם במשחות תרופותיות ב"כ אין צורך שישארו על פני העור. והכל לפי הענין.

ד. משחה נוזלית וכדו'

ועי' **בשבת** (ק"א) דאמר ר' יהודה רוק דורסו לפי תומו. **ופרש"י** לפי תומו שאין מתכוין למרח ולאשוויי גומות, ואע"פ דממילא ממרח הוא כי לא מכוין שרי משום מאיסותא. ובדרך זה כתבו **הר"ן** (שם), **הטור** (סי' שט"ז) ו**השו"ע** (שם סי' א'). ועי' **במ"א** (שם א"י"א סי' כ"ד) שכת' משמע שברוק גם שייך מירוח אם רוצה להשוות ולהניח שם על גבי מכה וכדו', ע"כ. ולפי"ז יוצא לכאוי' שאפילו דבר נוזלי שייך ממרח.

אלא דע"פ **עוד בשבת** (ק"א) דתנן החושש במתניו לא יסוד יין וחומץ, אבל סך הוא תלש השמן, ולא שמן וורד, בני מלכים סכין שמן וורד על מכותיהן שכן דרכן לסוך בחול (אף בלא מכה). רבי שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם, ע"כ. **ופרש"י** לא יסוך בהן יין וחומץ - דאין אדם סך אותו אלא לרפואה. אבל לא שמן וורד - לפי שדמיו יקרין, ואינו מצוי, ומוכחא מילתא דלרפואה עביד, ע"כ. ומבואר לכאורה שבדבר נוזלי אין משום ממרח (ואיכא רק משום נזרת שמחיקת סממניה). ועי' **בדעת תורה** (שם) שכת' שבאמת בשמן ליכא משום ממרח כי הוא נבלע בגוף ובאופן זה נבלע דלהלך ליכא משום ממרח. וזה דוחק שהרי מבואר להלך שיש חולקים על המ"א וא"כ ע"כ לדידהו אכתי קשה אמאי אין בשמן משום ממרח, אע"כ שבדבר נוזלי ליכא איסור. ומהא דרוק צ"ל דרש"י מייירי בסמך או מעורב בקרקע. ועי' להלן אות ז' שמבואר שאפי' בשמן עב (שאפשר לסתובו כן בחית) ליכא משום ממרח.

ובשו"ת מטה לוי (הורו"ח ח"ב סי' כא) כת' ששותר לסוך תינוקות במשחה בשבת ולא שייך בו משום ממרח, דדוקא ברטיה שעל גבי מכה שהיא קשה שהיו נוטנים על כל מכה שייך גביה משום מירוח, אבל במשחה שהיא רכה לא שייך כלל שימרח ולא הוי רק כמו סיכה, והרי חזינן שאפילו לרחוץ ידיו בבורית דודאי דומה לממרח אף לאותן שאסרו היינו רק משום שנימוח על ידו והוי נולד כמ"ס **הרמ"א** (סי' שכו ס"ט), ע"כ. והביאו **הצ"ח** (סי' ט'). ועיני' שהקשה עליו ע"פ מה דאיתא בסי' שיי"ד המובא להלן אות ז' דיש לגזור שמא יבא למרוח. אולם לכאוי' דבריו תמוהים לפי מה שיתבאר בסי' דלהלן דאין גזרה זו בכל מקום ודבר. ועכ"פ לפי הנ"ל יוצא שבחוקרים ונולדים כגון אלכוהול ג'ל נוזלי לא שייך איסור ממרח.

ה. דבר מוצק שהופך לנוזלי

ונראה דאף סוג האלכוהול ג'ל שהוא מוצק ונהפך לנוזלי ע"י שפשוף הידים דינו כנ"ל, דהרי בשעת המריחה אינו אלא נוזל. ועי' **בבא משה** (ח"א סי' לו אות ה') שכת' ליישב קושית הפוסקים מהא דמשמע מהרמ"א ששבורית ליכא משום ממרח אלא משום נולד והרי בס"ג כ"י מבואר דאיתא משום ממרח בחלב, דלעולם בעושה על בשר אדם כיון שיש חום בשר האדם השומן והחלב ניהי נמחה ויהיה לח, מעיקרא אין כאן משום ממרח רק משום נולד. ועינין **באבני ישפה** (ח"ב או"ח סי' לב) שכתב עוד חילוק שאם הדבר שמורחים הוא נוקשה ואינו רך אי"כ אע"פ שהוא נמוק ע"י השפשוף אין בו משום ממרח, והטעם הוא דרך דבר רך יש שם ממרח, אבל דבר קשה אין זה נקרא ממרח אלא הוא נמוק, והרי זה דומה למשפשוף קרח שאין בו משום ממרח. ובאמת יסוד זה כבר מפורש **במ"ב** סי' שכ"ו סי' ק"ל, דדוקא דבר רך יש בו איסור ממרח, עי"ש. ומבואר מכל הנ"ל שאין משום ממרח אלא כשהדבר נמרח, אבל אם הוא נמוק ולא אין משום ממרח אע"פ שראשיתו הוא מוצק. וכן משמע מדברי **הערך ש"י** דלהלן.

ו. נבלע בגופו

ובר מן דין יש להתיר ע"פ **המ"א** (סי' שט"ו סי' כ"ד) שדקדק מלשון **השו"ע** הנ"ל דאית' ד' שכת' לא ישפשוף ברגליו רוק ע"ג קרקע ומשמע דע"ג ספסל לכונ"ע שרי, וצ"ע דליתסר משום מירוח עצמו, וי"ל דממרח לא שייך אלא כשכונתו שיתמרח דבר ע"ג תבירו אבל הכא רוצה שיבלע בקרקע, ע"כ. וכן פסק **המ"ב** (סי' מט). ועי' **בערך ש"י** (סי' שכ"ט ע"ה כ"ב) שכת' דהא דסך בחלב על גילדי מכה לא שייך משום ממרח, כיון דנימוח לא נשאר דבר לומר עליו שהחליק פניו, וכן זה הטעם בדורס רוק אינו שייך לומר שהחליקו כיון שנבלע ולא נשאר בו ממשות, אבל כשממרח ונשאר בו גוש בעין חייב משום ממרח, ע"כ. ולפי"ז י"ל דבני"ד שרי ואע"פ שכוונתו בהיתחלה לפזרו על כל ידו ע"מ להרוג החיידקים שבידו, מי"מ כיון שסוף סוף אינו ממרח על ידו אלא נבלע מיד בידיו נר' דלא שייך ממרח לשיטה זו.

ועינין בדעת תורה **למהרש"ם** (סי' שכ"ט ע"ה כ"ה) שלמד מדברי המ"א דה"ה לענין מריחת משחה לצורך ריפוי חולי שיש להתיר ע"פ המ"א, ושוב כת' שלפי מש"כ **הא"י** (סי' שט"ז) דלרש"י, ר"ן וטור, שקטשו בענין רוק שום באופן שהדבר נבלע איכא משום מירוח צ"ע אם להקל בזה וכו', וסיים דמי"מ במקום חולי שאב"ש יש לסמוך על דברי המ"א ותליא בדעות דא"ש שכת"ה סעי' י"ז וחילוקים הנזכרים שם, ע"כ. וכן מבואר **בערך ש"י** דלסברת המ"א יש להקל אף במשחה. [ועי' **בהגהות על הדעת תורה** שמיישב שהמ"א מפרש כוונת רש"י, ר"ן וטור, דמה שהזכירו בשו"ת ממרח לא משום מלאכת ממרח רק דמירוחו משוה גומות עי"ש].

אולם שו"ת **בצ"א** (ח"א סי' לו אות ח') שכת' לדחות דברי הדעת תורה דאינו דומה מריחת משחה ע"מ להבליעה להא דרוק, שכל המטרה של שפשוף הרוק הוא רק לשם המטרה שיבלע בקרקע ובלעדי זה אין לו כל כוונה תועלתית בויה, אבל במשחה כגון משחת שניינים שיש לו גם כוונה תועלתית מוקדמת שתעלה שכבת המשחה על השניינים ותשאיר ככה לרגעי קט ורק לאחר מכן הוא דרצונו שתסמטם ותיבלע, וא"כ י"ל דבכה"ג שפיר הוא דאסור דהרי אין שיעור למירוח ולא כמזונוהו ולא באיכות ההשיתת ובכל שהוא חייב, ע"כ. וכן הקשו **השש"כ** (פ"ג הגה ס"ד) ו**הגר"מ** **זצ"ל** (חוט שני ח"ד סי' שכ"ה הגה ש"ד).

